

XI CAMINADA DE VILANOVA DE L'AGUDA

Diumenge, 24 d'abril de 2005

VEÏNS DE VILANOVA DE L'AGUDA

**CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Catala**

**FLOREJACS – LES SITGES – PALOU – GRANOLLERS – SELVANERA –
TORRES DEL RIU – RIBELLES – LA FIGUERA – VILANOVA DE L'AGUDA**

AMB LA COL-LABORACIÓ DE:

Ajuntament de Vilanova de l'Aguda

Consell Comarcal de la Noguera

Text: Francesc Beato i Vicens

Dibuixos: Elisenda Beato i Pedrero - Jordi Solà i Franquesa

Mapes: Noguera (23) – Segarra (32). Escala 1:50.000. Mapa Comarcal de Catalunya.

Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques.
Institut Cartogràfic de Catalunya.

Corrector: Francesc Olivé i Guilera

Tiratge: 130 exemplars. 1ª edició, abril de 2005

Edita:

- Veïns de Vilanova de l'Aguda
- Centre Excursionista de Catalunya
Club Alpí Català
Carrer del Paradís, 10, pral. 08002 Barcelona
Tel. 93 315 23 11 – Fax: 93 315 14 08

Agraïments al Vicenç i la Ramona de cal Mosset, en Josep Audet, de Vilanova de l'Aguda, i els historiadors Manuel Gabriel i Forn, de Ponts, i Maria Garganté i Llanes, de Sanaüja, per la seva inestimable ajuda.

L'onzena caminada de Vilanova de l'Aguda, ens porta a descobrir uns nous horitzons. Des dels paisatges segarrencs de l'entorn de Florejacs, baixarem cap a les ribes del Llobregós, passant pel castell de les Sitges, els pobles de Palou, Granollers i Selvanera, travessant el Llobregós per les Torres del Riu masia situada en el tram de la ribera conegut per la Canal del Riu, que, pels seus valors naturals, va ser inclosa en la llista de paratges d'especial protecció. Continuarem vers Ribelles, passant per sota mateix del turó on es situa el castell, per pujar fins a la masia de la Figuera, des d'on gaudirem d'una de les panoràmiques més completes del terme de Vilanova de l'Aguda. I d'aquest excel·lent mirador baixarem al poble de Vilanova.

Aquest any volem dedicar la caminada al Llobregós, aquest riu que fa de límit geogràfic entre la Segarra i l'altiplà que constitueix la comarca de Solsona.

Us desitjo una molt bona caminada per aquests camins, on podreu gaudir de grans panoràmiques, però també de natura, conreus, masos i petits pobles, que formen tots ells un conjunt harmònic. Un paisatge que ens permetrà descobrir uns indrets poc freqüentats pels excursionistes.

FLOREJACS

Dalt d'un petit turó rocós, a 491 metres d'altitud, voltat d'un paisatge plenament segarrenc, i entre dos barrancs, el de Joncar i el de Gravet, que van a engrossir el Sió, s'alça la baluerna pètria del castell de Florejacs, i al seu costat, a la vessant soleia del turó, les cases del poble, un petit nucli que forma diversos carrerons, alguns d'ells coberts per arcs ogivals, un poble plenament integrat al paisatge que l'envolta i del qual forma part.

L'església, situada al costat del castell, a la part que mira al nord, és dedicada a Santa Maria, un edifici neoclàssic, amb un alt campanar octogonal de construcció més tardana, porta gravada la data de 1841 però a la portalada neoclàssica consta la data de 1890. La rectoria és del 1862.

Els orígens, tant del castell, com del poble, es remunten a mitjans del segle XI, però és a partir del XVI que el poble va anar agafant l'aspecte que té avui dia. El gran edifici del castell-casal és dels segles XVI i XVII, amb alguns elements de l'antic edifici medieval, com la grossa torre emmarletada de planta quadrangular, situada a l'angle esquerre. Consta de planta baixa, primer i segon pis, amb coberta a dues vessants. Un portal adovellat que s'obre en la façana oest, dona accés al recinte. A la planta baixa hi trobem: les quadres, el celler i la cisterna. Al primer pis, la planta noble, amb la sala-menjador, dormitoris i salons,

entre els quals cal destacar el de la música i la biblioteca. I a la tercera planta, més dormitoris. Conserva algunes portes, mobles i objectes del segle XVI.

Farem un repàs a la seva història. El castell de Florejacs, és citat per primer cop en un document de l'any 1082, en una donació que van fer Arnau i la seva esposa Guisla, a Santa Maria de la Seu d'Urgell, com també en l'acta de consagració de l'església de Santa Maria de Guissona, del 1098. Als inicis del segle XII, posseïa drets en el castell de Florejacs el cavaller Galceran d'Àger, després passà a Pere Ponç, i a finals del XIII els Alemany de Cervelló, que també eren els senyors de Guimerà. A partir del XIV, fou el centre de la baronia de Florejacs, i al llarg dels anys passaren a ser-ne propietaris les famílies dels Josa, Cortit (any 1571), els Bartomeu (any 1574), els Agulló (any 1613) i els Ribera (any 1625). Aquesta darrera família foren partidaris de l'Arxiduc Carles d'Àustria, per tant, al finalitzar la guerra de Successió, els foren confiscats els bens, però el 1725, en Josep-Antoni de Ribera, recuperà el castell. A mitjans del segle XVIII, passà a mans dels marquesos de Gironella, que el conservaren fins a l'abolició dels senyorius a mitjans del segle XIX. El 1983 fou declarat monument històric-artístic, i el 1993 es varen fer obres de restauració. Tots els diumenges aquest castell-casal es pot visitar.

A partir del 1972 els municipis de Florejacs i el de Torrefeta, es fusionaren per formar-ne un de sol, i es decidí que a partir d'aquella fusió el nou municipi s'anomenaria Torreflor. Té una extensió de 88,95 Km², pertany el partit judicial de Cervera i és de la comarca de la Segarra.

El municipi de Florejacs, assolí el màxim de població l'any 1887 quan tenia 1184 habitants, a partir d'aquí va anar baixant, primer a poc a poc. L'any 1900 tenia 1077 habitants, el 1930, en tenia 933 i l'any 1950, 907 habitant sensats, Però a partir d'aquest any va baixar molt ràpidament, el 1970 en tenia 544. Al incorporar-li el 1972 el municipi de Torrefeta, pujaren a 906, però el 1981 torna a baixar a 729, i en l'actualitat té 683 habitants.

El cereal és el principal sector productiu, seguit de lluny de les oliveres i ametllers i residualment la vinya, però molts habitants de Florejacs van a treballar a Guissona i alguns a Cervera i Agramunt.

En el terme de Florejacs trobem les masies de: ca l'Escuder, el Termenet, la Masuca, mas Roig, mas Vilalta, mas del Gravat, els Plans i mas Llorenç.

Celebra la Festa Major el 15 d'agost, per la diada de la Mare de Déu d'Agost.

D'aquest poble, en Pascual Madoz, en el seu monumental "Diccionario" publicat l'any 1845, ens diu:

"Lugar cabeza de ayuntamiento, que lo forma Gra, San Marti de la Morana, Cuadra de Nial, Palou, Morana, Sitjes y Selvanera, en la provincia de Lérida (13 horas) (Això vol dir que de Lleida fins al poble de Florejacs es tardaven tretze hores), ***partido judicial de Cervera (4 horas), audiencia territorial y capitanía general de Cataluña (Barcelona 24 horas), diócesis de Urgel (20 horas). Situado en un alto, combatido***

principalmente por el viento N.: el clima frío en invierno y templado en verano, es saludable. Tiene 13 casas é iglesia parroquial (Santa Maria), servida por un cura de segundo ascenso de nombramiento de S.M. y del diocesano en alternativa, según los meses, pero siempre en concurso general; tiene por anejos á Sitxes y Peraltes. Se extiende el término de N. á S. $\frac{3}{4}$ de legua é igual distancia de E. á O.; confinando N. con el de Ribellas; E. con el de Guissona y Palou de Sanahuja; S. Pallargas, y O. Castellnou de Monfalcó: se encuentra en él una fuente llamada del Prat, de mediana calidad: y próximo al lugar se halla el cementerio: cruza también por él un pequeño arroyo, cuyas aguas no se aprovechan. El terreno en general es de mediana calidad; atravesándole algunos caminos que dirigen á los pueblos circunvecinos: la correspondencia la reciben de Guissona por espreso que mandan. Produce: cereales de todas clases, legumbres, algún vino y poco aceite; se cria ganado lanar y se mantiene el vacuno preciso para las labores del campo: hay caza de conejos, liebres y abundantes perdices. Población: 7 vecinos, 39 almas. Capital imponible: 43.000 reales. Contribución: el 14,28 por 100 de esta riqueza. Presupuesto municipal: 1.500 reales que se cubre entre los pueblos que componen el ayuntamiento, cuyo secretario disfruta de una retribución que se le da por el cobro de las contribuciones y una gratificación además”.

LA CAMINADA

Aquesta XI Caminada, la iniciem a la plaça de la bàscula, a l'entrada del poble de Florejacs. Al costat mateix de la bàscula hi ha una font, amb una petita zona jardinada.

0 h 00 min (488 m) Deixem a la dreta l'última casa del poble, cal Tiquet, i prenem la carretera de Guissona, direcció a llevant. Passarem pel costat d'una airosa creu de terme, que deixarem a l'esquerra, pel costat d'uns magatzems i poc després per la piscina. Davant, a l'altra banda de la carretera, hi ha la nova casa de cal Perdigotet.

Tenim vistes sobre un paisatge ondulat, conreat de cereal, que ens envolta, tenint a la nostra dreta el Clot del Joncar, amb el mas d'en Porta a una certa distància en una alçada, a l'esquerra destaca el castell de les Sitges, on ara ens dirigim, i a la llunyania la Bòfia.

Poc després d'haver deixat cal Perdigotet, i també a mà dreta, arran de la carretera, hi ha la masia de ca l'Escuder. Seguir la carretera.

0 h 07 min Poc abans d'arribar al cementiri, cal deixar la carretera de Guissona (ara en obres), i prendre una pista a l'esquerra, direcció nord, tenint davant nostre la silueta del castell de les Sitges.

A uns cent metres de la carretera hem de deixar un camí que baixar a l'esquerra, a nosaltres ens cal seguir pel de la dreta.

Poc a poc, a dreta i esquerra, creixen alzines, algunes de grans proporcions, el camí fa una lleugera pujada.

0 h 18 min A uns dotze minuts d'haver deixat la carretera, cal abandonar la pista que hem seguit fins ara, i prendre un camí a la dreta, direcció N.E..

Passarem pel costat de trossos conreats i pel mig d'un alzinar. El camí, en suau pendent, no tarda en prendre la direcció nord, i està molt perdut, però la referència del castell, que ja es veu molt proper, és una fita inqüestionable. El paisatge d'aquest indret és realment bonic, llàstima que una torre d'alta tensió situada prop del castell trenca un xic l'harmonia del lloc.

0 h 30 min (540 m) Castell de les Sitges.

LES SITGES

El petit veïnat de les Sitges, que depèn de Florejacs, és situat en un indret privilegiat, just en el límit hidrogràfic del Sió i el Llobregós, un indret enlairat, des d'on es gaudeix d'una vista dilatadíssima. Vers el nord, el Prepirineu i el Pirineu, i cap al sud la visió de les Muntanyes de Prades i el Montsant tanquen l'horitzó, per tant es divisa gran part de la Catalunya continental. El lloc respira un aire de tranquil·litat, la sensació d'allunyament i soledat que l'envolta el fa un indret especial. Si mireu cap al nord sota els vostres peus tindreu la ribera del Llobregós, i cap al sud l'immens altiplà segarrenc, talment un mar ondulat, on els conreus de cereal són aclaparadors. Aquest castell és una de les fortificacions amb més personalitat de la comarca de la Segarra, un bloc quadrat, ferreny, en molt poques obertures i al mig d'ell la torre enmerletada, també quadrangular.

A més del castell, el conjunt el formen unes poques cases amb els seus magatzems, la capella romànica dedicada a Sant Pere i al seu costat el cementiri.

El veïnat de les Sitges, sempre ha estat un lloc de pocs habitants: així el fogatge de 1381 li atribueix quatre focs, l'any 1700 hi consten tres cases amb 15 habitants, el 1719 hi havia cinc cases, però els mateixos habitants del 1700, i el 1787 (Cens de Floridablanca) cita 19 habitants. A partir del segle XIX la població es redueix a la mínima expressió. L'any 1830 tenia 10 habitants, i el 1843 tres cases habitades per 7 persones. Avui dia està despoblat i les cases en estat ruïnós, tant sols el castell s'habita temporalment.

El castell de les Sitges s'ha esmentat per primera vegada l'any 1116, en un testament que va fer Pere Ponç, senyor del castell, a favor del seu fill Arnau. Aquesta fortalesa durant molts anys ha estat lligada amb el veí castell de Florejacs formant part de la baronia, per tant, els senyors de Florejacs, també ho eren del de les Sitges.

L'església de Sant Pere, és d'estil romànic, d'una sola nau, coberta amb volta de canó, reforçada amb cinc arcs torals, l'absis és de planta semicircular. La porta d'accés és oberta a la façana de ponent, i sobre seu un airós campanar de cadireta amb dos ulls. És una construcció de finals del segle XII o principis del XIII. A l'arc preabsidial, en la part que mira el nord, hi ha una decoració amb un relleu que podria representar un peix submergit sota les aigües.. També cal dir que en el cementiri, al costat de l'església, hi havia un conjunt de set esteles funeràries, algunes d'elles avui dia desaparegudes. Fou el primer conjunt d'esteles que a principis del segle XX foren citades a Catalunya.

Josep Pla, en el seu llibre "Guia de Catalunya", publicat l'any 1971, esmenta aquest castell, i diu:

A Florejacs trobem el castell de les Sitges, gros, quadrat, d'impressionant presència, amb escasses obertures, d'una crispació guerrera que no s'ha pas esbravat amb el pas dels segles, i una majestuosa torre de l'homenatge, bellíssima.

L'anagrama turístic del Consell Comarcal de la Segarra, està inspirat en la silueta d'aquest castell.

En Pascual Madoz, l'any 1845, de les Sitges ens diu el següent:

"Lugar en la provincia de Lérida, partido judicial de Cervera, diócesi de Seo de Urgel, audiencia territorial y capitanía general de Barcelona, ayuntamiento de Florejachs. Situado en terreno desigual; su clima es frío en el invierno y templado en verano. Tiene 3 casas; iglesia anejo de Florejachs, y una fuente de buenas aguas. Confina con Guardiola, Palou, la matriz y el mas de Llorens. El terreno es de mala calidad en su mayor parte; está lleno de barrancos, encontrándose algún arbolado de encina y roble. Además de los caminos locales se cuenta el que de Cervera dirige á Pons. La correspondencia se recibe de Guissona. Produce: vino, higos, aceite y pastos; cría ganados, y caza de perdices, liebres y conejos. Población: 2 vecinos, 7 almas. Riqueza: 42.459 reales. Contribución: el 14,48 por 100 de esta riqueza".

Val la pena contemplar el paisatge que s'albira des de l'entorn del castell: A llevant es veu el poble de Palou; vers el sud els conreus ondulats de la Segarra, i al fons, a l'horitzó a molta distancia, les Muntanyes de Prades i el Montsant; a ponent, el Montsec i la muntanya de Sant Mamet; i al nord, el Boumort, la serra d'Aubenc, el Turp, les muntanyes d'Andorra, la Bòfia, la serra del Verd, el Pedraforca, la serra d'Ensjà i els Rasos de Peguera.

0 h 30 min (540 m) Sortim del veïnat de les Sitges pel costat de l'església i el cementiri, que deixem a l'esquerra, per una pista direcció a llevant, davant nostre tenim el poble de Palou, dalt d'un turó. El camí que seguim és ombrejat per alzines, passarem pel costat d'un gros om, ara la pista es engravada.

A uns dotze minuts d'haver sortit del veïnat de les Sitges, deixarem un camí a l'esquerra, el camí que seguim nosaltres segueix pel cap del serrat, sempre en direcció a llevant.

Arribarem a la carretera local de Florejacs (LV-3123) - ara en obres -, cal seguir-la a l'esquerra, de baixada, uns dos-cents metres i serem a la carretera de Cervera a Ponts (L-313), en el quilòmetre 20, en aquest encreuament hi ha la masia de cal Canet (habitada).

0 h 51min Travessem la carretera de Cervera a Ponts, aquí hi ha una pista, a la dreta, que puja al poble de Palou, que ara tenim molt a prop, però nosaltres no hi pugem, seguirem de baixada, uns quatre-cents metres, l'antiga carretera local de Florejacs, fins que trobarem la vella carretera de Guissona a Ponts, que abans passava per la banda nord del poble, ara passa per la vessant sud del turó on s'assenta Palou.

De la sortida de Florejacs fins a la masia de cal Canet, podem veure senyals groges i blanques de sender de petit recorregut (PR), són les marques de la Ruta dels Castells del Doll.

PALOU

També anomenat Palou de Sanaüja. Situat en un turó, a 547 metres d'altitud, la seva silueta destaca en l'horitzó, sobretot des de la vall del Llobregós, sobresortint el campanar i el característic dipòsit de l'aigua en forma d'embut.

El conjunt és apinyat dalt del turó, i és centrat per una bonica plaça porxada, amb cases i passos coberts, destacant entre elles una de senyorial, és una població típicament segarrenca.

L'església és dedicada a Sant Ponç, situada fora del clos antic, en la part més alta del turó. Una bonica escala de pedra dona accés al temple, un edifici relativament modern. De l'antiga església, del segle XII, tan sols en resta una part del mur que mira al nord.

La primitiva església de Sant Ponç, es esmentada per primer cop entre el 1042 al 1075, en un inventari dels drets que el bisbe d'Urgell tenia sobre el castell de Sanaüja.

Del castell, origen del poble, no en queda ni rastre. El lloc fou dels comtes d'Urgell. Els bisbes d'Urgell, tingueren durant molts anys drets sobre el castell de Palou.

Actualment la producció de cereal (ordi i blat), és la principal font de riquesa, però també hi ha ametllers i oliveres, i algunes granges de porcí, vacum i aviram. Com a curiositat, cal dir que entre els anys 1962 i 1965, es varen fer algunes prospeccions petrolíferes, que donaren en un principi un cert resultat positiu, però uns estudis posteriors van desestimar la seva explotació.

L'any 1970 hi vivien 78 veïns en el poble i 36 a les masies, en total eren 114 habitants.

De les masies, podem esmentar: la Bardissa, Clusca, la Caseta, cal Canet, el Casalot, la Casanova i la Plantada.

El habitants de Palou, a la primeria de maig, van en processó al santuari de la Mare de Déu de Camp-real, del terme de Massoteres, per demanar que els sembrats no siguin castigats per les pedregades i el segon diumenge de maig, es celebra la Festa Major del Roser.

Com he fet en els dos pobles anteriors, transcriuré el què diu en Pascual Madoz en el seu monumental "Diccionario" publicat el 1845.

"Lugar agregado al distrito municipal de Florejach, en la provincia de Lérida, partido judicial de Cervera, audiencia territorial y capitanía general de Barcelona, diócesis de Solsona. Situado en una altura muy despejada, y dominado de los vientos S. Y O.: clima frio en invierno y templado en verano. Consta de 8 casas; iglesia parroquial (Santos Poncio y Florencio)

servida por cura párroco de término, de patronato real; cementerio contiguo á la misma iglesia, y una balsa en el termino, donde se recogen las aguas pluviales, de que se utilizan los vecinos. Confina el termino por N. Con Selvanera; E. Guissona; S. Morana, y O. Sitjas: el terreno participa de secano y regadio con las aguas de un pequeño arroyo: aquel es de infima calidad, y lo restante mediano: los caminos dirigen á los pueblos inmediatos en regular estado: recibe la correspondencia particular en la carteria de Guissona, donde van á sacarla los interesados, y la de oficio la recoge un encargado en Cervera. Produce: centeno, cebada, poco trigo y alguna hortaliza: hay ganado vacuno para la labranza, y caza de conejos y escasas perdices. Población: 7 vecinos, 47 almas. Riqueza imponible: a 41.607 reales. Contribución: el 14,48 por 100 de esta riqueza.

0 h 58 min Situat a la carretera vella de Guissona a Ponts, cal anar a la dreta. A uns cent metres trobarem a l'esquerra una pista que baixa a la Caseta (habitada), no cal agafar-la, nosaltres seguim la carretera direcció Guissona, i a uns dos-cents metres, trobarem un altre pista, també a l'esquerra, que baixa, prendre aquesta, que a pocs metres es bifurca, cal agafar la de l'esquerra, tenim darrera nostre, vers el sud, el turó on es situa el poble de Palou. La pista segueix baixant i no tardarem en arribar a la masia de la Plantada.

1 h 11 min La Plantada. Aquí hi ha dues cases, una de vella i l'altra de nova construcció i el seu costat diversos magatzems i a l'esquerra del camí una bassa. Aquestes cases estan habitades.

La pista continua baixant, en direcció nord, i a uns tres-cents metres de la casa, trobarem un trencall. Cal prendre el camí de la dreta, i ens portarà fins a una fondalada, és l'inici del torrent de Granollers, que va al riu Llobregós.

Som a prop de la Casanova, masia que tenim davant nostre, i dalt d'un serradet, direcció llevant, el veïnat de Granollers de Segarra.

Arribarem a una pista, que cal prendre cap a la dreta, seguint el torrent de Granollers, que tenim ara a la dreta del camí.

1 h 29 min No tardarem en travessar el torrent, el camí va en direcció a llevant, davant nostre, cada cop més a prop, el veïnat de Granollers.

La pista es bifurca, cal prendre la de la dreta, sempre en direcció llevant. A uns cinc minuts d'aquesta bifurcació n'hi ha una altra, que també cal prendre cap a la dreta, que de pujada ens portarà fins al veïnat de Granollers.

1 h 44 min (430 m) Granollers de Segarra.

GRANOLLERS

Petit llogarret també conegut per Granollers de Segarra, que sempre ha estat vinculat amb el poble de Selvanera, i que avui dia forma part del municipi de Torrefeta i Florejacs. Situat en un turó a 430 metres d'altitud des d'on es domina un extens panorama. A la llunyania, vers el nord, veurem la Bòfia, el Turp i Aubens, i cap a ponent, Comiols, el Montsec de Rúbies i la muntanya de Sant Mamet, i més a prop, els pobles de l'Alzina, Vilalta i les masies de Farell i Formiga.

La seva estructura típicament medieval, la formen avui dia bàsicament quatre cases: ca l'Alsedà, ca l'Espinal, cal Jaumet i cal Josepet, i fins fa pocs anys cal Tomàs, són cases dels segles XVII i XVIII, amb finestres d'estil renaixentista, i amb les dates gravades en algunes llindes dels anys 1600 i 1700. L'únic carrer del llogarret forma un clos tancat, que fa uns anys era protegit per un portal. De les quatre cases avui existents, ca l'Alserà, és la que conserva més la seva estructura original del segle XVIII. A ca l'Espinal i ca l'Alserà, es conserven unes premses de caragol per fer vi, testimoni de quan en aquestes terres la vinya era molt més present.

A uns dos-cents metres a llevant del nucli, hi ha la petita església dedicada a Sant Jaume, un edifici de transició del romànic al gòtic, i que fa poc ha estat restaurada. Al seu costat té el cementiri.

El cereal, sobretot ordi i blat, és la principal font de riquesa, però també té una petita part de bosc, sobretot d'alzina i alguna zona de pasturatge.

Cada any per Sant Jaume, el 25 de juliol, es celebra una trobada de tots els veïns.

De Granollers de Segarra, en Pascual Madoz, en el seu "Diccionario", publicat el 1845, ens diu:

"Lugar que forma ayuntamiento con Selvanera, en la provincia de Lérida (14 horas), partido judicial de Cervera (3 horas), audiencia territorial y capitanía general de Barcelona (22 horas), diócesis de Seo de Urgel (19 horas): está situado en una altura, combatido del viento N., con clima templado en la estación de verano, y muy frio en la de invierno. Lo forman 5 casas de desigual construcción, y una iglesia (San Jaime), dependiente de la parroquial de Selvanera, con el cementerio contiguo y á la parte N del pueblo. El termino que se extiende ½ legua de N. á S., y ¾ de E. á O., confina por el primer punto con Vilalta; E. Selvanera; S. Palou, y O. otra vez Palou y Guardiola; y le cruza un pequeño arroyo que presta muy escasos beneficios con sus aguas: tambien hay una cordillera de montaña, que se estiende de S. á N. pero de corta elevacion, asi como una ermita (San Jaime), sin renta alguna. El terreno de mediana calidad es áspero y montuoso, con algunos caminos vecinales y de herradura: la correspondencia la recibe de la administración de Cervera á donde pasan á buscarla. Produce: centeno, vino y poco aceite, algún ganado lanar y vacuno para la labranza, con abundante caza de liebres y perdices. Población: 5 vecinos, 25 almas".

1 h 44 min Sortirem de Granollers per una pista, direcció llevant, deixant a mà esquerra l'església i poc després el dipòsit de l'aigua. El camí fa una lleugera pujada i a estones, planeja.

A uns deu minuts trobarem una bifurcació, cal prendre la pista de l'esquerra, des d'aquí ja veurem el poble de Selvanera, que és on ens dirigim.

Tres-cens metres més de camí i serem en una altra bifurcació, ara cal anar per la de la dreta, al costat del camí veurem un pou d'extracció d'aigua, i poc després, travessarem la carretera de Guissona a Sanaüja (L-314).

2 h 02 min Cal seguir per una pista, de pujada, i no tardarem en trobar les primeres granges del poble de Selvanera.

2 h 08 min (490 m) Selvanera.

SELVANERA

Situat en terreny pla, però dominant, a 490 metres d'altitud, el poble de Selvanera, amb una extensió de 1358 hectàrees, és el més extens del municipi de Torrefeta i Florejacs, al qual pertany. És la típica població segarrena, una vila closa que s'estructura bàsicament en tres carrers i una plaça; el de Sant Isidre, de Sant Antoni, el carrer Major i la plaça de l'Església. Dins del conjunt destaquen els casals senyorials de cal Viles i cal Creus, de pedra picada, amb balconades de grans cartel·les, com també cal Cisqueu. El poble guarda una fisonomia medieval, però s'aprecien dos moments d'empenta constructiva: una del segle XVII, que constitueix el nucli més antic, i una altra del XIX, que constitueix les cases de la part de llevant i migjorn. Aquests últims anys s'han construït

granges i magatzems a l'entorn del poble. L'església, dedicada a Sant Sebastià, s'acabà de construir el 1797. Al defora del poble hi ha la capella de la Soledat, al costat del mas Mascó, l'ermita de Sant Vicenç, prop de la masia Montanyana, l'oratori del Sagrat Cor, una alta columna que es veu de molta distància, i ran la carretera que va a Guissona, al límit del terme, s'alça la creu de Condomines.

Selvanera va formar part de la baronia de Florejacs i després passà als marquesos de Gironella fins a mitjans del segle XIX.

En quant al poblament, cal dir que en el cens de Josep Aparici del 1708 hi consten 17 cases; el 1716, a Selvanera i Granollers hi consten les mateixes cases, però diu que hi viuen 45 persones. El 1787 el cens de Floridablanca hi dóna la xifra de 49 habitants, i el 1845 en Pascual Madoz diu que hi havia un total de 12 cases. El 1970 tenia 139 habitants, 79 que vivien en el poble i 60 a les masies.

Com en la majoria dels pobles de la Segarra, l'economia es basa en l'agricultura de secà, sobretot en els sembrats d'ordi i blat, però hi queden alguns trossos d'ametllers i oliveres, també hi ha algunes granges de porcí, vacum i aviram. Hi queda algun petit sector de bosc, en una majoria alzinars.

Disseminades pel terme hi ha les masies de: casa Ermet, cal Manuel, casa Salvador, mas Clot, mas Fiter, mas Llordés, mas Mascó, mas Passeres, Rodamilans, cal Mutxatxà, mas Casetes, mas Farell, mas Formiga, mas de Nadal i Montanyana, moltes d'elles habitades.

Com en els altres pobles reproduïxo el text que Pascual Madoz, publicà l'any 1845:

"Lugar en la provincia de Lérida, partido judicial de Cervera, diócesis de Solsona, audiencia territorial y capitanía general de Barcelona, ayuntamiento de Florejachs. Situado en una altura; su clima es templado en verano y frío en el invierno. Tiene 12 casas; iglesia anejo de Sanahuja (San Sebastián); cementerio y buenas aguas potables. Confina N. Ribelles; E. Guissona; S. Guardasivenes, y O. Palou. El termino es de mediana é ínfima calidad, y le fertilizan algún tanto las aguas de un

barranco llamado vulgarmente riera de San Pelegrin. Hay arbolado de nogales, almendros, robles y algunos olivos. Los caminos son locales y malos: la correspondencia se recibe en Guissona. Produce: granos, legumbres, vino, aceite, y hortalizas: Cría ganado vacuno y caza de perdices y conejos. Población: 8 vecinos, 33 almas. Capital imponible: 27.733 reales. Contribución: el 14,48 por 100 de esta riqueza”.

2 h 15 min Travessarem Selvanera pel carrer de Sant Antoni i plaça de l'Església, on hi ha una font. Sortim del poble, per la banda de llevant, passen per davant del cementiri. A cent metres del cementiri, al costat d'un pou, prendrem una pista a l'esquerra que baixa, direcció N.E. pel mig dels conreus, a llevant, un xic allunyats, veurem els masos de can Mascó i més apartat el de Nadal.

A un mig quilòmetre del poble hi ha un encreuament, amb un cobert o pallissa ben a prop, cal seguir en la mateixa direcció que venim, i a dos-cents metres de l'encreuament el camí es bifurca, cal agafar el de la dreta, i poc després travessarem la rasa de Rodamilans. A llevant, en una alçada, veurem el mas de Nadal.

2 h 27 min A partir d'aquesta rasa, el camí puja per la solana de Mascú, deixarem una pista a l'esquerra, a nosaltres ens cal seguir per la de la dreta, que puja entre trossos conreats i alzinar. A l'arribar al cap del serrat la pista s'acaba.

2 h 37 min (495 m) Som en un collet, aquí cal prendre un corriol de baixada, que segueix la mateixa direcció N.E. que la pista que seguïem fins ara.

Des d'aquest collet, tindrem una bona panoràmica, direcció nord ja veurem l'encimbellat poble de Ribelles, i sota nostre, per on s'escola el Llobregós, la casa dels Camats.

A partir d'aquí entrem a l'Espai d'Interès Natural (PEIN), de la vall del Llobregós, i deixem el terme del municipi de Torrefeta – Florejacs, i entrem en el de Sanaüja.

El corriol baixa per una obaga, pel mig d'una magnífica roureda, i quan quasi arribarem a la part baixa, trobarem una pista poc transitada, aquí ens cal prendre la pista, cap a la dreta.

Passarem per sota una línia elèctrica i paral·lels, propers al curs del Llobregós, anirem a buscar un pont sobre el riu, per on passa una pista, cal travessar el pont. Però abans de travessar-lo, a l'esquerra surt una pista que ressegueix el riu, arran d'aigua.

2 h 52 min (392 m) Davant nostre tindrem la masia de les Torres del Riu.

EL LLOBREGÓS

El cabal minso que quasi tot l'any, però sobretot durant l'estiu, porta aquest riu segarrenc, ens pot fer pensar que se li dóna una categoria que en realitat no té. Anomenar riu aquest minúscul corrent d'aigua, sembla del tot impropí, més aviat ens semblarà un torrent o riera, però el Llobregós té cops amagats i en ocasions es comporta com un autèntic riu.

El Llobregós té el seu origen a les torrenteres que baixen de les

serres de Pinós (931 m. d'alt.), de Castelltallat (936 m. alt.) i de la Molsosa (720 m. alt.), per cert ben migrades, i es lliura al Segre poc més avall de Ponts, després de fer un recorregut d'uns quaranta quilòmetres, per terrenys argilosos i guixosos.

Al llarg del seu recorregut, diverses torrenteres aporten el seu cabal, les de més llarg recorregut són les de la banda dreta, les que baixen de la comarca de Solsona, per tant son les que més aigua aporten al Llobregós.

Les aportacions més importants per la dreta són: les del Mantellí, la riera o riu de Llanera, la riera de Sanaüja, la riera de Biosca i el torrent de Vilanova o de Valldàries. Dels que ho fan per l'esquerra cal anomenar el torrent Bo i la riera d'Ivorra o de la Garganta.

El recorregut del Llobregós és per terreny planer, vull dir que té poc desnivell, i quan a la seva capçalera o en qualsevol indret de la conca, descarrega una tamborinada, o en dies de pluges persistents, aquest riuet de minúscul cabal, es transforma en un autèntic riu, els conreus propers al seu llit queden inundats, aconseguint una amplada considerable, sobretot quan més s'apropa al seu desguàs al Segre.

Una de les rubinades més sonades és va produir la nit del 12 d'octubre de 1907, quan s'endugué el pont i cent metres de la carretera de Lleida a la Seu, a l'entrada de Ponts. Per fer-se càrrec d'aquesta gran riuada, diuen que l'aigua va pujar de 7 a 8 metres per sobre del seu nivell habitual.

En Jaume Clavé, en el seu llibre "Sermons del Solsonès", quan es refereix a les periòdiques revingudes del Llobregós acaba amb aquestes encertades paraules: *creix que creixeràs, no heu vist mai cap riu tan fangós ni tan rubinós com el Llobregós.*

Transcriuré tres textos en els qual es fa evocació dels paisatges que envolten el Llobregós. Dos són de viatgers dels segles XVIII, un d'anglès, Artur Young, i l'altre castellà, en Francisco de Zamora, els dos resseguien els pobles de la conca del riu, amb un any de diferència, el 1787 i el 1788, però les seves impressions són diametralment oposades, l'un veu un país pobre i abandonat, i l'altre el veu bonic i ple de vida. El tercer és del segle XX, un escriptor que ens ha deixat una de les descripcions més acurades del nostre país, en Josep Pla.

Així podrem comparar el que ens diuen aquest tres viatgers amb la nostra visió personal de la conca del Llobregós.

L'anglès, Artur Young, en el llibre del seu viatge per Catalunya, que va fer durant el mes de juliol de 1787, ens descriu uns paratges desolats i pobres, unes terres quasi abandonades. Després de fer parada a Ponts, a cavall, ressegueix tota la ribera del Llobregós, però no esmenta mai el riu, diu això:

Travessant un desert argilós on apareixen, aquí i allà, taques de talc amples i brillants (deu voler dir guix). Solitud absoluta durant unes quantes milles. Desert encara durant algunes milles; després, una mica de conreu alternant amb terres en repòs en les quals hi ha fileres de ceps. Això no pot donar ni la llavor. Les vinyes interrompen de tant en tant la solitud; no hi ha gota d'aigua als voltants. Això no obstant, els ceps i els raïms són plens de vida, la qual cosa em fa pensar que si hi hagués prou mà d'obra i prou

capitals fóra possible de treure també partit d'extensions immenses que ara són abandonades.

Vist Rivellias (Ribelles), poble del qual l'església i les cases blanques situades sobre una muntanya despullada es destaquen enmig d'aquest trist desert.

Dinat a Sanaouzier (Sanaüja): calor excessiva, la multitud de mosques és un flagell insuportable. Per a resguardar-se'n tenen un instrument força enginyós: una espècie de xassís lleuger al sostre amb dues frontisses i al qual una mosca dóna un moviment de vaivé durant tot el temps del repòs. Quan no es disposa d'aquest sistema usen un ventall de mà. Veiem un regadiu amb blat de moro. Cada cop que veig un tros regat em sorprèn més la importància de l'aigua; àdhuc en sòls que aparentment no són més que roca, en els més àrids deserts, produeix de cop la més exuberant vegetació. Les vinyes i els olivars, però, no en necessiten, segons sembla, car són admirables pertot arreu. Ara: no se'n veu pas una vintena part dels que hi podria haver. Trobat un pagès que ens ha ensenyat un tros equivalent exactament a un jornal català: m'ha semblat que era més o menys igual a un acre anglès. El blat és amuntegat a l'era; hi fan passar les mules pel damunt i després altres mules treuen, amb unes cordes, la palla aixafada, de la qual fan pallers per a l'hivern. Travessant terrenys de rec, amb préssecs, pomes i peres madurs. Als marges, magranes grosses com nous amb escorça. Fins a Beosca (Biosca) no hi ha gaires més coses que pujols deserts, amb algunes amples valls. Al voltant del poble hi ha moltes moreres, cereals, però aquests són obtinguts alternant el conreu i els guarets. Un pagès paga aquí al "senyor", que viu a Barcelona, 2000 lliures per un tros que es considera gran. A tot arreu aprofiten les plantes silvestres de les terres ermes per a fer-les cremar amb la brossa i estendre'n la cendra sobre la terra destinada a cereals.

Sembla que pertot arreu hi ha prou tanques per a distingir les propietats, però no per a protegir-les contra qualsevol mena de bestiar. No hi ha arbres, fora dels fruiters, de les oliveres i de les alzines, el fullatge de les quals és tan trist com el de les oliveres. No hi ha res que faci agradable el paisatge. Les muntanyes no ofereixen més que roques despullades; les valls, vinyes i arbres com els esmentats. Algunes vinyes són plantades de poc. Prop de Toora (Torà) el conreu és més desenvolupat: l'olivera ocupa els pendents; els cereals i els morers, les planes. Durant algunes milles es troben cases disperses, cosa que no havíem vist encara. He notat amb plaer que, en lloc de guarets, hi ha veges ocupant els espais no sembrats que queden entre les fileres de ceps.

A Torà mateix veiem que estan fent una casa nova i això em sorprèn, car és la primera construcció que veiem fer. Passat Castle Frolic (Castellfollit de Riubregós). El país va millorant fins a Calaf, on parem després d'haver fet, en una jornada de calor fortíssima, 40 milles angleses, i després d'haver anat catorze hores a cavall.

Artur Young, era un escriptor de temes agraris, va néixer a Londres l'any 1741. En aquest viatge per terres catalanes, l'acompanyava el seu amic Maximilià Lazowski, i un criat, que portava l'equipatge, tots tres dalt de mules, i un guia i intèrpret que feia el camí a peu.

En Francisco de Zamora, en la seva vuitena sortida, el 28 i 29 d'octubre de 1788, de tornada de la Vall d'Aran i Andorra, ressegueix el curs del Llobregós, visitant alguns dels seus pobles, i deixa escrit això:

"Salimos de Pons para ir a Sanauja, caminando por un terreno que podría estar plantado de árboles silvestres, y pasamos por el termino de Ribelles, yendo a ver la magnífica presa de sillería que hay sobre el río Llobregós, propia de Don Antonio Durán. Tiene 55 pasos de larga, quince escalones de a 2 palmos cada uno, y parece se concluyó el año de 1767. Es una obra digna de los romanos, y a ella está unido un paredón de la misma magnificencia, sostenido de grandes estribos para conducir el agua al molino. La presa es circular.

Desde aquí continuamos por el mismo terreno, plantado ya de algunos olivares, hasta llegar a la villa de Sanauja. Cerca de Pons, a la parte de abajo, se une el río Llobregós al Segre.

La villa de Sanauja tiene una iglesia parroquial de una nave, capaz, sin orden. El altar mayor, y sobre todo el del Salvador y Rosario, son excelentes. Está situada a la falda del monte del castillo, cercada de antiguos muros de sillería y torres que se unen con el castillo. En lo general malas calles, con sinuosidades y mal empedradas. Hay un puente de dos ojos en la ribera de Sanauja, muy bueno y pasado él está el cementerio, fuera de la villa, con buena ermita. El convento de Agustinos Calzados, con el título de la Virgen del Pla, está más allá del cementerio, en una eminencia, bien situado. El claustro, con pórtico de columnas dóricas, es bueno. Lo demás, aunque nuevo, no es cosa.

Allí mismo está el pozo de la nieve. El pueblo tiene 300 casas. En otro tiempo vivían aquí los obispos de Urgel, y tenían imprenta. Hay tejedores de lino. La ermita de San Roque no vale. El pueblo está ahogado de vistas por las montañas.

El castillo de Sanauja está en la eminencia, con muchos edificios arruinados y una torre redonda, antiquísima. Desde ella se ve Lloberola, Taltaull, las Sijas, las peñas de Monserrat, Cervera y otros varios pueblos de la Segarra.

Con dos presas sobre la ribera riegan parte del llano que hay delante de la villa, cuya agricultura está en buen estado. Las peras son excelentes. La Casa de la Vila, mala. Lo mismo la cárcel y hospital. Se cogen centeno, vino y aceite.

En Ribelles, Torá y Biosca hay fábricas de aguardientes, para donde se despacha el vino de Sanauja. Hay mucho hierro y piedra, y se edifican casas.

Desde Sanauja fuimos a Biosca, caminando por un canal (Probablemente aquí canal té el sentit de vall allargada) plantado de viñas y en los montes, algunas encinas y robles, y al lado de mediodía, olivas.

Biosca está situado en un alto monte, en cuya cima tiene un castillo, y parte de él está habitado. Hay dos puentes, fuentes, y sus calles bien empedradas, aunque pendientes. Hay tres iglesias y un mesón.

Desde aquí fuimos a Torá; abundan más los olivares. La villa está situada en la falda de la montaña de la Aguda, y ésta, que está en la cima, es un lugarcillo sufragáneo, habiendo sido antes la población y parroquia. La iglesia es graciosa, pero llena de mamarrachos. Tiene buena plaza, y algunas calles buenas, y algunas casas lo mismo. Hay una capilla de los

Santos Médicos.

El convento de San Francisco está fuera de la villa, y no hay nada más que su buena situación.

Se cogen muchas y buenas manzanas y se riega un poco con el agua de la riera Llanera, y otra porción de terreno con la de Llobregós. Hay fábricas de aguardiente. Se coge centeno, vino y aceite. El de la Aguda es mejor. Se bebe agua de fuente, no buena. El Duque de Medinaceli tiene aquí un castillo o casa.

Desde aquí fuimos a Iborra, que está situado en una eminencia, y así sus calles son muy malas. La iglesia, que la ha hecho Pons, es buena, y mejor su portada. La ha costeado Don Miguel de Tristany, natural de esta villa, y también ha dejado una especie de fundación para la comunidad y la enseñanza. Tiene aquí una buena casa.

Se riegan unos huertos del pueblo, con agua de unas fuentes. Se coge trigo, aceite y mucho vino. Hay una torre circular muy antiquísima, situada en lo más alto. Tiene unos 100 vecinos. Es el único pueblo que vimos va en decadencia. Lo más singular de él son el San Ducte y la lápida, que llevamos copiada".(Inscripció romana)

Francisco de Zamora, va néixer el 1757, a Villanueva de la Jara (La Manxa – Província de Conca). Seguí la carrera judicial, i als 28 anys ja era alcalde del crim a l'audiència reial de Catalunya. El 1795 és nomenat membre del Consell de Castella. Viatjava a cavall i sempre acompanyat.

En Josep Pla, tal com ell ens tenia acostumats, descriu magistralment, els pobles i paratges de la conca d'aquest riu. Ens ho explica així:

En el seu curs hi ha unes quantes poblacions d'aspecte antic i feudal. Castellfolit de Riubregós és una petita població posada sobre un penyal, coronada de torres i de ruïnes del seu antic castell; per la rodalia hi ha l'antic monestir de Santa Maria; Torà població molt antiga, amb gairebé tot el seu caseriu porticat. La plaça és molt gran, d'aspecte curiosíssim. Biosca té un castell; Sanaüja, una magnífica plaça i una horta molt bona; Vilanova de l'Aguda té en el seu terme alguns castells, com el de Ribelles, restaurat. A l'altre vessant del riu trobem Cabanabona, Oliola, amb diversos pobles agregats. Aquesta és una de les comarques de Catalunya més desconegudes, més recòndites, més allunyades dels camins turístics, però plena d'interès per l'autenticitat de la seva vida i el seu caràcter.

L'ESPAI D'INTERÉS NATURAL DE LA VALL DEL LLOBREGÓS

El Govern de la Generalitat de Catalunya, el 14 de desembre de 1992, aprovà el decret sobre el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), i un d'aquests espais a conservar pels seus valors científics, paisatgístics i culturals, fou un tram de la vall del Llobregós, bàsicament el que es coneix per la Canal del Riu, entre les carreteres de Biosca – Massoteres – Guissona (LV-3113) i la de Sanaüja – Selvanera – Guissona (L-314). Té una extensió de 1.045 ha. , 90 ha del terme de Biosca, 30 ha de Massoteres i 925 ha de Sanaüja.

Dins d'aquesta àrea protegida hi ha les masies de: mas del Sot, el Masdeuró, mas Piqué, Puig-arner, les Torres del Riu, els Camats, la Casanova i les ruïnes del molí de la Cava.

El valor natural d'aquesta zona protegida de la ribera del Llobregós, rau sobretot en ser una de les zones guixenques més característiques de la Depressió Central Catalana, constituint un espai de notable interès tant per la vegetació com per la seva singular geologia.

En les vessants obagues cal destacar les rouredes de fulla petita amb boix, a les vessants encarades al sol, les timonedes, però també sovintegen les brolles de romaní i els carrascars, i a les vores del riu, retalls de bosc de ribera. Els líquens i les moltes tenen un gran interès.

LES TORRES DEL RIU

Important masia dins del terme municipal de Sanaüja, anys enrera feia de punt de reunió de les masies d'aquesta contrada, que es diu: la Canal del Riu.

La Canal del Riu, a partir del segle XVIII, i fins a mitjans del XX, fou una zona de gran activitat. Aquí, en un espai relativament petit, hi ha diverses masies i dos molins fariners.

Les masies, moltes d'elles avui dia abandonades i algunes en ruïnes són: Masdeuró, mas Piqué, els Camats, la Casanova, mas Pinyol, mas Mirambell i les Torres del Riu, i els molins de la Cava i el de Camats.

Però centrant-nos en les Torres del Riu cal dir que és una gran masia, i pel seu nom es pot pensar que era fortificat. Un edifici allargassat, de tres plantes. En el tercer pis, que en la majoria de masies són les golfes, en aquesta casa és la planta principal, les golfes han estat substituïdes per edificis annexos. A la façana principal, que mira a llevant, i a la posterior, hi ha un gran contrafort que reforça l'edifici. La porta és d'arc de mig punt, i s'obre en el patí o jardí de la façana principal. Al llarg d'aquesta façana, hi ha un banc de pedra –aquí es celebraven les festes i reunions dels habitants de les masies de l'entorn. Tot el conjunt es tancat per un mur.

Aquesta masia fou restaurada l'any 1995, i fa de segona residència, però hi viuen els masovers, que a més del manteniment de la casa, tenen cura del nombrós bestiar que hi ha a la finca.

2 h 52 min (392 m) Deixarem les Torres del Riu, seguint una pista, que a cinquanta metres enllaça, amb una altra que baixa resseguint el curs del Llobregós. Aquí ens cal anar a l'esquerra, direcció a ponent. El camí és marcat amb senyals de sender de petit recorregut (PR), i és planer, amb algunes pujades. A l'esquerra, relativament a poca distància, tenim el curs del Llobregós, que aquí va fent meandres. La pista que seguim puja un xic i arribarem a la masia dels Camats.

3 h 05 min A l'esquerra del camí, masia dels Camats.

ELS CAMATS

Masia deshabitada, hi varen viure fins a 1995. Relativament ben conservada, alguna de les seves dependències encara són utilitzades. Consta de tres plantes: baixa, principal i golfes. A la llinda de la porta d'entrada hi ha gravada la data de 1707, amb un dibuix esquemàtic d'una creu sobre un monticle. Possiblement és la data de la seva construcció. Al costat de la porta hi ha una majòlica amb el número 14. Prop de la casa, en direcció al Llobregós, un camp es coneix pel sot del Molinot, record d'un antic molí, però ara en queda tan sols un munt de pedres, en el lloc on hi havia aquesta edificació.

3 h 05 min Sortim de la masia dels Camats, seguint la mateixa pista, paral·lela al Llobregós. A l'esquerra del camí hi ha alzines, a la dreta camps de conreu i al fons els arbres de ribera marcant el curs del riu. A l'altre vessant del Llobregós, veurem la Casanova, deshabitada, i més al fons el mas Pinyol, aquest habitat. A la llunyania, vers ponent, podrem veure el Montsec i la muntanya de Sant Mamet.

3 h 30 min La pista enllaça amb la carretera de Sanaüja a Guissona (L-314), en el quilòmetre tres, a l'esquerra, dalt d'una alçada veurem el mas Pinyol.

Aquí cal prendre la carretera, direcció Sanaüja (N E), cap a la dreta, uns cent metres, i entrar arran d'un sembrat, direcció ponent. No hi ha camí. A la nostra dreta, dalt d'un turó destaca la casa de Mirambell. Passarem molt a prop d'un cobert, que deixem a la dreta. Tot seguit travessarem una pista, prosseguim en la mateixa direcció a ponent, arran dels sembrats, sense camí, a l'esquerra veurem una petita cabana. Davant nostre veurem un cobert de nova construcció, cal anar en aquella direcció, però abans passarem pel costat de dues cabanes abandonades i davant seu unes antigues eres de batre, pocs metres després arribarem a una pista engravada, cal seguir-la cap a l'esquerra. Al costat del camí hi ha una roureda. La travessia, arran dels sembrats, sense camí. Hi estarem uns vuit minuts.

3 h 39 min La pista passa entre dos coberts, canvia de direcció, ara va vers el nord, deixem el terme municipal de Sanaüja i entrem al de Vilanova de l'Aguda. Davant nostre, al fons, veurem el serrat de la Figuera, amb la casa del mateix nom a la part més alta, és un dels propers objectius d'aquesta caminada. Sota el serrat, hi ha les cases de Planes i cal Camarada, masies del poble de Ribelles.

Passarem pel costat d'una cabana en ruïnes, que deixarem a l'esquerra, el camí és marcat (senyals grogues i blanques), com a sender de petit recorregut (PR).

3 h 51 min Deixarem una pista a la dreta, al costat d'un gran roure. Davant nostre veurem el turó amb el poble i castell de Ribelles al capdamunt, i més a l'esquerra el serrat de la Figuera.

3 h 53 min El camí creua la riera de Sanaüja, ombrejada per salzes i altres arbres de ribera. Davant nostre ja veurem la casa de Passeres. La pista que seguim fa una lleugera pujada.

3 h 56 min Carretera de Ponts a Calaf (C-1412). Cal travessar-la, a la dreta hi ha la casa de Passeres, no hi viuen de fa uns dos anys, va quedar deshabitada l'any 2003.

Ara el camí no és tan definit, continua en la mateixa direcció que la pista que veníem seguint, sembla un camí ramader.

Som sota mateix del turó on s'assenta el poble de Ribelles. Davant nostre, a poca distància, veurem una granja i les cases de cal Planes i cal Perot.

Aquí cal anar vers l'esquerra, direcció N.W., el camí ressegueix una fondalada.

RIBELLES

El poble de Ribelles consta d'una vintena de cases, junt al seu castell i església, i és emplaçat en un turó a 564 metres d'altitud, formant un conjunt harmoniós i de bella perspectiva.

El castell és edificat en el mateix cim del turó, la part més antiga d'aquesta construcció és una torre quadrada, la part baixa de la qual pot ser de l'any 1000, que té adossada l'església, la resta és més moderna, i no fa gaires anys es va refer una gran part d'aquest conjunt.

L'església, dedicada a Santa Maria, és un edifici romànic, d'una sola nau, coberta amb voltes de quatre punts, que va substituir-ne una d'anterior que era de volta de canó, i acabada amb un absis semicircular. La porta s'obre a ponent.

Aquest conjunt de castell i església, és el centre de l'antiga baronia de Ribelles, que ja en el segle XI va tenir un paper destacat tant en política com en accions militars.

Sota del turó, en el pla, hi ha les cases de cal Camarada, cal Font, cal Quel dalt d'un turonet, cal Perot, cal Planes, cal Carló, cal Gravat, cal Jan, cal Sastre, l'Hostal, i més apartades, junt a la carretera de Calaf a Ponts, cal Toralla i cal Passeres.

Ribelles celebra el diumenge més proper al 25 de març, el 23 d'abril, per Sant Jordi, i el 27 de setembre, l'aplec a l'ermita de la Mare de Déu dels Esclopets, i el 12 de setembre, la Festa Major.

De Ribelles, en Pascual Madoz, l'any 1845 diu:

"Ribelles (baronia de): Lugar agregado al distrito municipal de Villanueva de la Aguda, en la provincia de Lérida (15 horas), partido judicial de Solsona (7 horas), audiencia territorial y capitanía general de Barcelona (22 horas), diócesis de Seo de Urgel (16 horas): está situado en lo alto del monte llamado de la Figuera, á la margen derecha del río Llobregós combatido por todos los vientos y en clima templado y sano. Consta de unas 30 casas dispersas en varios pelotones, contando entre ellas las de los pueblos de Alsina, Guardiola y Vilalta, dependientes en lo civil y eclesiástico del que describimos;; tiene ademas iglesia parroquial (La Asunción de Nuestra Señora), servida por un cura párroco de término, un vicario y un beneficiado de patronato del Sr. Baron del pueblo; una capilla titular de San Miguel; cementerio detrás de la iglesia y dos valsas en el término. Confina por N. con Madrona y Vilanova de la Aguda; E. Sanahuja; S. Sitjas, y O. Cabanabona: como ya hemos dicho, comprende dentro de su circunferencia las aldeas de Alsina, Guardiola y Vilalta; la

primera á la margen izquierda del rio Llobregos: el rio Llobregos que forma la linea divisoria de los partidos judiciales de Balaguer y Solsona, atraviesa el término, pero siendo de advertir que las tres aldeas que hemos mencionado estan en el terreno del partido de Balaguer, si bien corresponden al de Solsona, sobre lo cual ha habido ya pretensiones por parte de las autoridades municipal y judicial del primero. Cruza sobre el río indicado un magnífico puente de piedra sillería de dos arcos, que así como la represa inmediata llamada Peixera, por la que se facilita el agua á un molino harinero, es propiedad del barón del mismo. El terreno participa de llano y monte con mucho bosque, siendo todo seco: Caminos: los que dirigen á Barcelona, Cervera y Lérida. La correspondencia se recibe de Sanahuja. Produce: trigo, centeno, cebada, vino y aceite; cría ganado lanar y cabrio y caza abundante de perdices y conejos. Industria: el referido molino harinero. Población: 20 vecinos, 100 almas. Riqueza imponible: 81.528 reales. Contribución: el 14,48 por 100 de esta riqueza”.

4 h 07 min (400 m) Som a la carretera d'accés al poble de Ribelles, al costat de la bàscula, cal travessar-la i prendre una pista direcció ponent. A l'esquerra deixem cal Toralla, la pista passa arran de les granges d'aquesta casa, i no tardem a travessar a gual el barranc de la Figuera.

4 h 09 min Encreuament, cal prendre el camí de la dreta, de cara al turó on hi ha el castell i poble de Ribelles. Si anéssim cap a l'esquerra, no tardariem a travessar la carretera de Calaf a Ponts.

4 h 13 min Som davant de la masia de cal Font, voltada de magatzem i granges, està habitada. La pista va pujant.

4 h 15 min Cal Camarada, masia deshabitada, però les seves terres es treballen. Cal seguir la pista poc freqüentada direcció N.W. A l'esquerra del camí es veu cal Quel.

4 h 18 min Deixarem la pista, per prendre un corriol a la dreta, en forta pendent, direcció nord, que puja la costa de la Figuera, per la vessant soleia. Passarem per sota d'una línia elèctrica. A uns dos minuts d'haver deixat la pista, trobarem un corriol, camí vell, a estones empedrat, que passa entre rebolls d'alzina, ginebres, argelagues i timó.

La visió sobre la vall del Llobregós s'eixampla. Veurem sota nostre cal Quel, més enllà la Torre de Ribelles (molí), dalt d'un turó la masia de Garganter, més lluny els pobles de l'Alzina i de Vilalta, a l'horitzó Palou, el castell de les Sitges, i més a ponent la muntanya de Sant Mamet i el Montsec.

El corriol continua pujant fent revolts pel solei de la costa de la Figuera.

4 h 35 min Assolim la carena del serrat de la Figuera. Passem pel costat d'un gran bloc de roca, que deixem a l'esquerra. Ara el corriol, ombrejat d'alzines i ginebres, ressegueix planer, direcció nord, el fil de la carena, que la tenim molt propera a la dreta del camí.

La vista que es gaudeix des d'aquest lloc enlairat, és molt dilatada. Cap a llevant, el turó amb el poble i castell de Ribelles al capdamunt, la masia de la Falconera, més al nord, cal Valls i la Salada. A ponent el poble i el pla de Vilanova i sobre seu la serra del Castellar, i més al sud, la costa de la Garriga i els pobles d'Oliola, Plandogau i Cabanabona. Sota nostre i també mirant a ponent tenim els indrets de Socots, les Raies, la devesa d'en Cirera, el serrat Gros i les masies de cal Bric, Botines i ca l'Agut. Al fons a l'horitzó la muntanya de Sant Mamet, el

Montsec, Comiols, el cap de Boumort, i més al nord, la serra d'Aubens, el Turp i la Bòfia. Es pot afirmar que des del serrat de la Figuera, es gaudeix d'una de les millors i més completes panoràmiques del municipi de Vilanova de l'Aguda. El corriol passa arran d'un conreu.

4 h 46 min (582 m) Ermita de Sant Martí de la Figuera. Situada sobre un gran bloc de roca. A uns tres cents metres al nord hi ha la casa de la Figuera.

LA FIGUERA

Per la seva significació històrica, dins el municipi de Vilanova de l'Aguda, la Figuera és una fita important d'aquesta XI Caminada.

La masia de la Figuera està situada al cap d'un serrat a 582 metres d'altitud, que s'alça entre els barrancs de Botines i el de la Figuera, per tant, domina tant el castell de Ribelles com el pla i poble de Vilanova de l'Aguda. Molt a prop de la casa, uns tres-cents metres a migjorn, i també en el cap del serrat, hi ha l'església de Sant Martí, tot en ruïnes. És el testimoni de l'antic castell o casa forta de la Figuera, centre de la quadra del mateix nom, que depenia del castell de l'Aguda.

Del castell en queda ben poca cosa. A la cantonada de la part nord-est de la casa de la Figuera, es veu el què resta de la torre quadrangular, d'una longitud de prop de tres metres, que es conserva fins a una alçada de tres metres i mig, feta de carreus força grans i ben arrencats. Té com a fonaments la mateixa roca de la penya que la sustenta. Al costat mateix del què queda de la torre, i treballats en la mateixa penya, es veuen uns relleixos i forats que segurament eren la base d'antigues construccions, i a uns metres a l'est, les restes de la possible muralla del recinte.

Pels pocs testimonis que queden d'aquests castell, és difícil datar la seva construcció, però es pot considerar que pot ser del segle XII o del XIII, sense descartar que siguin del X. Per tal d'aclarir tant la data de construcció com les seves característiques arquitectòniques caldria fer un estudi arqueològic, que fins ara no s'ha fet.

Una de les primeres vegades que es parla del castell de la Figuera, és en un document del 1047, una donació que Borrell de Tarabau i la seva esposa Adelaida, varen fer a la canònica de Santa Maria de la Seu. Pocs anys després, el 1067, torna a ser citat en un altre document on Arnau Mir de Tost i la seva muller Arsenda, fa també donació del castell de la Figuera a la canònica de Santa Maria de la Seu. En un testament de l'any 1092 de Bernat Transver, s'esmenta altre cop aquest castell, on diu que cedeix mig castell al seu fill Gombau i l'altra meitat a la canònica de Santa Maria de la Seu. A la mort de l'esmentat Gombau, el castell passa íntegrament a la canònica de la Seu d'Urgell.

Al segle XIV, la propietat del castell estava en mans del llinatge lleidatà dels Sacosta. L'any 1585 Antoni Sacosta, cavaller, era el senyor del castell de la Figuera.

L'església de Sant Martí, d'estil romànic, està situada sobre una gran roca, que deixa el mur de ponent penjat sobre una petita balma, com he dit, a uns tres-cents metres a migjorn de la casa de la Figuera, i és troba en completa ruïna, sense sostre. És un edifici d'una sola nau, que en els seus

orígens possiblement tenia una coberta de fusta, i en l'època barroca fou coberta per una volta d'obra, d'aquesta època encara es poden veure algunes motllures de guix i decoració pictòrica a l'absis. L'absis és de planta semicircular, i la porta d'entrada s'obre a la façana que mira al nord. A la part alta de la façana encarada a ponent s'obre una petita finestra cruciforme, i a la part interior de l'església a la part baixa, del mateix mur hi ha una sèrie de nou petits nínxols rectangulars, la funció dels quals és una incògnita. A la finestra que s'obre a l'absis hi ha restes de pintura mural de color vermellós, que podria ser d'origen medieval. Per la part de fora de l'absis hi ha un contrafort, possiblement construït quan es varen fer les reformes a l'època barroca. Per la seva tècnica constructiva, és molt probable que sigui una obra de la fi del segle XI o principis del XII.

Aquesta església depenia de la parròquia de l'Aguda. L'únic document que fins ara s'ha localitzat que en parla, és del 1092, un testament de Bernat Transver.

A la llinda de la porta d'entrada de la casa de la Figuera, hi ha gravada la data de 1630, possiblement la data de la seva construcció o d'unes reformes importants.

A la Figuera no hi viuen de fa més de trenta anys, fou abandonada el 1971. L'últim que hi va viure fou en Miquel Riart, conegut pel "Doctor Figuera", pels seus coneixements en medicina popular. Segons s'explica, tenia poders paranormals, era un vident, un gran coneixedor de les plantes i de l'estructura òssia del cos. Per fer un diagnòstic entrava en estat catalèptic. Durant els anys que en Miquel Riart va viure en aquesta masia, a la porta hi tenia clavades potes d'aus de rapinya i flors de cardot, deien que protegia la casa dels mals esperits. Consultat per centenars de persones, el "Doctor Figuera" era un "curandero" molt popular i estimat en els pobles i masies d'aquesta contrada.

Acabaré el relat d'aquest enlairat indret, explicant un desgraciat fet ocorregut els primers mesos de l'última guerra civil, fet vinculat amb el poble de Vilanova de l'Aguda.

El fet va passar la matinada del 3 de setembre de 1936, en el quilòmetre 6,900 de la carretera de Ponts a Calaf, dins del terme de Vilanova de l'Aguda, sota el serrat Gros, a cent metres abans del camí de les Eres, i uns cinc cents abans que la carretera creu-hi el torrent de Botines.

En aquest indret, ben visible des de dalt del serrat de la Figuera i des de la mateixa casa, foren assassinats per un escamot de la FAI de Sant Andreu del Palomar (barri de Barcelona), dos carlins de Ponts, i un tercer va salvar la vida després de ser tirotejat i ferit, escapant vers el proper riu Llobregós i saltant dins de l'aigua.

Els morts foren Josep Tebe i Triginer, president de la Comunió Tradicionalista de Ponts, en Miquel Garriga i Sansa, excaporal del sometent i també membre de la Comunió Tradicionalista, i el que va salvar la vida era en Jaume Llaudet i Hernández, de la Comunió Tradicionalista.

Els dos cossos foren recollits, d'arran de la carretera, per un veí de Vilanova de l'Aguda, que els traslladà amb un petit camió, al cementiri del poble, on foren enterrats.

En acabar la guerra, a l'estiu de 1939, els dos cossos foren exhumats i traslladats al cementiri de Ponts, on foren enterrats en un panteó.

Durant anys, al costat de la carretera de Ponts a Calaf, en l'indret on ocorregué aquest fet, hi va haver una creu de fusta.

4 h 48 min (578 m) Sortim de la casa de la Figuera per una pista, direcció nord, que continua resseguint la carena. A uns dos-cents metres de la casa, a la dreta, deixarem un cobert en ruïnes.

4 h 53 min La pista inicia el descens entre alzines, direcció N.W., i en un revolt trobarem una bifurcació, cal prendre la pista de l'esquerra, que a pocs metres passa arran d'uns conreus.

La pista continua la seva davallada, davant, sota nostre, veurem la masia de Botines i Vilanova de l'Aguda. Trobarem uns altres conreus, cal anar per l'esquerra dels conreus, direcció ponent, de cara a Botines, el camí té una forta pendent, aquí hi ha alzines i pins.

4 h 55 min Travessarem una pista, aquí hi ha dos camins, cal prendre el de la dreta. Estem baixant la costa de la Figuera per la vessant de ponent.

La pista que seguim fa un revolt, travessa el torrent de Roquers i enllaça amb la pista que baixa de cal Vall i de Roquers, en l'indret conegut per l'hort d'en Botines.

4 h 59 min A partir de l'hort d'en Botines, cal seguir la pista cap a l'esquerra, que segueix el torrent de Roquers aigües avall, ombrejat per arbres de ribera.

5 h 08 min A la dreta deixarem el camí que puja a la casa de Botines, que veurem, dalt d'una alçada, a la nostra dreta. A l'esquerra tenim el serrat de la Figuera, per on hem baixat.

5 h 10 min Sota mateix de la casa Botines, deixarem a l'esquerra una pista, direcció sud, és el camí de Raies o de cal Bric. A nosaltres ens cal anar vers ponent, seguint la pista, poc després ja veurem el pla de Vilanova, i tot seguit el poble. Poc abans d'entrar a Vilanova de l'Aguda, deixarem a l'esquerra el camí de les Eres i travessarem el pont del torrent de Valldàries.

5 h 12 min (409 m) Vilanova de l'Aguda.

VILANOVA DE L'AGUDA

El municipi de Vilanova de l'Aguda el formen tres antigues agrupacions històriques; les dels castells de l'Aguda, el de la baronia de Ribelles, i la quadra ⁽¹⁾ de la Figuera. Aquests tres antics termes, a finals de l'any 1840 s'agruparen per formar l'actual municipi de Vilanova de l'Aguda.

Del terme de Ribelles, a més de les cases situades al costat del castell, en depenien el pobles de l'Alzina, Vilalta i Guardiola. El terme del castell de la Figuera, avui dia del tot deshabitat, es situava al cap del serrat del mateix nom, entre el pobles de Ribelles i Vilanova de l'Aguda. I el del castell de l'Aguda, el formava el poble de Vilanova i les cases de la Vall.

Per tant, avui dia el municipi de Vilanova de l'Aguda el formen els pobles de Vilanova, Ribelles, l'Alzina, Vilalta, Guardiola, les cases de la Vall o de Valldàries, a més de catorze masies, sis del poble de Vilanova i vuit del de Ribelles.

El poble de Vilanova de l'Aguda és emplaçat sobre una marga o petita elevació a 409 metres d'altitud, a la dreta del torrent de Valldàries. Té el seu origen entre els segles XII o XIII. En un primer moment, en el lloc on avui dia hi ha el poble presumiblement hi havia algun mas, al qual poc a poc s'afegiren d'altres fins a formar un veïnat que al llarg dels anys esdevingué el centre administratiu i de poblament del vell castell de l'Aguda, que era el punt de referència dels antics masos de la vall que ja eren habitats en aquella època, com el mas de Formiguera o el de Puig-en-seric. El castell de l'Aguda, actualment del tot enrunat, és situat prop de l'església de Sant Miquel, dalt d'un serrat, al nord de Vilanova. Encara en l'actualitat aquesta església és la parròquia de les cases de la Vall.

El poble es bastí adoptant la planimetria clàssica de les viles closes, format per un carrer, a l'extrem del qual hi ha un casal anomenat el Castell. A la meitat del carrer hi ha un pas cobert amb un arc apuntat i al seu costat s'alça el campanar de l'antiga església parroquial de Sant Andreu, dita també del Roser.

Aquest recinte clos era el resultat formal d'una solució urbanística antiquíssima: dues fileres de cases arrencades longitudinalment entorn d'un carrer central, que els servia d'eix, orientat de nord a sud, amb dos portals d'accés, un a cada extrem. En el cas de Vilanova són el Portal de cal Sorribes, avui desaparegut, fou enderrocat l'any 1952, al nord, i el Portal d'en Segon, adossat a la casa forta o castell, al sud. La banda posterior externa de les cases conformava la muralla defensiva.

Aquesta part externa dona als valls o desmunts per on recorren els torrents de Valldàries, a llevant, i el de Caubella, ponent, que constituïa l'emmurallament complet del poble. Avui dia Vilanova encara guarda aquesta estructura urbanística.

L'església actual fou acabada d'edificar l'any 1679 en un extrem del poble, sota l'advocació de l'Assumpció de la Mare de Déu. En aquesta església s'hi guarda una bella imatge policromada de la Dormició de la Mare de Déu i també una bonica creu processional.

Actualment hi viuen uns cent habitants, que bàsicament es dediquen a l'agricultura de secà i a la ramaderia, sobretot al porcí. Celebren la Festa Major el 15 d'agost, però té molta anomenada, per Carnaval, la Festa del Ranxo.

Una de les curiositats geològiques del terme de Vilanova de l'Aguda, i poc coneguda, és la surgència salina que hi ha al costat del torrent de Valldàries, no gaire lluny de la casa i ermita de les Omedes, en un indret on la terra sembla erosionar-se. En aquest lloc, fins a principis de segle hi havia unes petites basses, on s'obtenia per evaporació la preuada sal.

Per tal que ens puguem fer càrrec de l'evolució del poble de Vilanova de l'Aguda, d'aquests últims dos-cents anys, transcriuré els textos de dos autors; un, com ja he fet en els pobles anteriors, és el que publicà en el seu monumental "Diccionario geográfico" el polític liberal Pascual Madoz l'any 1845, per tant fa cent seixanta anys, i l'altre text és de fa vuitanta-tres

anys, escrit per l'excursionista Cèsar August Torras, i que publicà el 1922, en la seva guia de la Comarca del Cardener.

En Pascual Madoz, l'any 1845 ens diu referint-se a Vilanova de l'Aguda:

“Lugar con ayuntamiento á que se halla agregado el pueblo de Ribelles con sus anejos Alsina, Villalta y Guardiola, en la provincia de Lérida, partido judicial de Solsona, diócesi de Seo de Urgel, audiencia territorial y capitanía general de Barcelona. Situado en un pequeño cerro; su clima es frío, pero sano. Tiene 39 casas; iglesia parroquial (San Miguel) servida por un cura rector de segundo ascenso, que nombra el diocesano; una ermita rural (Santa Perpetua); Cementerio, y buenas aguas potables. Confina N. y O. Término foráneo de Pons; E. Madrona, y S. Ribelles y el mencionado de Pons. En el término se encuentran 6 casas de campo denominadas Lo Bosch, la Pera, mas den Bosch de la Ball, les Agudes y casa San Miguel y Barguer. El terreno participa de monte y llano; por él corren las aguas de un torrente que algunos veranos queda en seco. Los caminos dirigen á Solsona, Barcelona, Lérida y puntos limítrofes: la correspondencia se recibe de Pons. Produce: trigo, cebada, legumbres y pastos; cría ganado lanar con especialidad, y alguna caza. Población: 27 vecinos: 109 almas. Capital imponible: 55.437 reales, contribución, el 14,48 por 100 de esta riqueza”.

I el text de Cèsar August Torras, publicat el 1.922 diu:

“Vilanova de la Aguda, poble d'unes 60 cases ab 212 habitants que forma l'ajuntament de son nom ab els poblets de Guardiola, l'Alsina, Ribelles y Vilalta, ab un conjunt de 750 habitants. Pertany al partit judicial de Solsona, a la comarca o conca del riu Bregós y al bisbat d'Urgell. El poblet està situat tot de llarg en el rampant d'un turonet. Forma'l cor del poble un carrer estret y tortuós, tancat a cada cap per portals vells y feixucs y constituït per rònegues cases, algunes ab amples porxades que s'avançan en la via y ab rafecs molt sortits en els teulats, esmorteint la llum. En un costat y per damunt de les cases s'hi alça una torra campanar ab rellotge. En el terme del poble hi raja una font salada. El modest hostal se troba fora portes, en la part de dalt del poble. Sota mateix de Vilanova arrenca un nou y bon camí veïnal que condueix de dret a la carretera de Pons a Calaf, entre aquesta vila y'l poble de Ribelles.”

Dins del terme de Vilanova de l'Aguda hi ha la capella o santuari de la Mare de Déu de les Omedes, notable edifici romànic de finals del segle XII, i l'ermita de Santa Perpètua, obra de finals del segle XVIII. Els habitants de Vilanova li tenen una gran veneració.

Francesc Beato i Vicens
del Centre Excursionista de Catalunya

(1). Districte especial dins el terme d'un castell termenat (En el cas de la Figuera era del castell de l'Aguda). Era centrat en una força o torre, amb jurisdicció separada territorialment del castell. El senyor de la quadra era en general un aloer (Cavaller lliure de tot domini superior per raó de propietat). Aquestes jurisdiccions, podien ésser creades pels barons dels castells termenats o per un privilegi o investidura directe del sobirà.

BIBLIOGRAFIA

- RECULL.** Diversos autors. Arxiprestat Urgell Mitjà. Ponts, 1984.
- LES RUTES DE PONENT. II. EL PAÍS DE LES POMES.** Vidal Vidal. Virgili Pagès, S.A. Lleida, 1988.
- TOPOGRAFIA MÈDICA DE PONS I SA COMARCA.** Dr. Francisco X. Montanyà i Santamaria. Edita Arts Gràfiques Sol i Benet. Lleida, 1910.
- DICCIONARIO GEOGRAFICO - ESTADISTICO - HISTORICO DE ESPAÑA Y SUS POSESIONES DE ULTRAMAR.** Pascual Madoz. Curial Edicions Catalanes. Barcelona, 1985.
- GRAN GEOGRAFIA COMARCAL DE CATALUNYA.** Volums 9 (La Segarra) i 10 (La Noguera). Enciclopèdia Catalana, S.A. Barcelona, 1983.
- CATALUNYA ROMÀNICA.** Volums 17 (La Noguera) i 24 (La Segarra). Enciclopèdia Catalana, S.A. Barcelona, 1994 – 1997.
- FETS, COSTUMS I LLEGENDES.** Volums 4 i 6 (La Segarra I - III), volum 26 (La Noguera). Joan Bellmunt i Figueras. Editorial Virgili i Pagès, S.A. Lleida, 1988 - - 1998.
- ELS CASTELLS CATALANS.** Volum VI (1ª part). Rafael Dalmau, Editor. Barcelona, 1979.
- INVENTARI D'ESGLÉSIES** (Noguera 12) i (Segarra 20). Josep M. Gavin. Barcelona, 1982 - 1987.
- APROXIMACIÓ A LA SEGARRA.** Joan Tort i Donada. Arxiu Bibliogràfic Excursionista. Unió Excursionista de Catalunya. Rafael Dalmau, editor. Barcelona, 1986.
- ELS TOPÒNIMS DE LA SEGARRA.** Albert Turull. Centre Municipal de Cultura. Cervera, 1991.
- INVENTARI DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC, ARQUITECTÒNIC I ARTÍSTIC DE LA SEGARRA. MUNICIPI DE SANAÜJA.** Volum I. Maria Garganté – Jordi Oliva – Josep Ros. Fundació Jordi Cases i Llebot, Hostafrancs (La Segarra), 1998.
- SERMONS DEL SOLSONES.** Jaume Clavé. Ed. Claret. Barcelona, 1982.
- CASTELLS DE LA LÍNIA DEFENSIVA DEL MARGE DRET DEL LLOBREGÓS.** Juli Markalan – Joan-Ramon González – Daniel Rubio. Actes del Congreso Internacional "Historia de los Pirineos", volum II. UNED. Madrid, 1991.
- NOMENCLÀTOR OFICIAL DE TOPONÍMIA MAJOR DE CATALUNYA.** Generalitat de Catalunya – Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 2003
- CALENDARI DE FESTES DE CATALUNYA, ANDORRA I LA FRANJA.** Fundació Serveis de Cultura Popular. Editorial Alta Fulla. Barcelona, 1989.
- TRES GUIES.** Obra completa de Josep Pla. Hereus de Josep Pla i Casadevall - Ediciones Destino, S.A. – Enciclopèdia Catalana. Badalona, 2004.

VIATGE A CATALUNYA – 1787. Artur Young. Pròleg i traducció de Ramon Boixareu. Garsineu Edicions. Tremo, 1993.

DIARIO DE LOS VIAJES HECHOS EN CATALUNYA. Francisco de Zamora. Curial Edicions Catalanes. Barcelona, 1973.

CARTOGRAFIA

NOGUERA (23). Escala 1:50.000. Mapa Comarcal de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Institut Cartogràfic de Catalunya.

PONS (S.G.E.), full, 34-13 (329). Escala 1:50.000. Edició any 1984.

HORARI

Florejacs	a castell de les Sitges	30 min.
castell de les Sitges	a Granollers	1 h 14 min.
Granollers	a Selvanera	24 min.
Selvanera	a Torres del Riu	44 min.
Torres del Riu	a Ribelles	1 h 15 min.
Ribelles	a la Figuera	39 min.
la Figuera	a Vilanova de l'Aguda	26 min.

TEMPS DE CAMI : 5 hores 12 minuts

FITXA TÈCNICA

ITINERARI: FLOREJACS – LES SITGES – PALOU – GRANOLLERS – SELVANERA – TORRES DEL RIU – RIBELLES – LA FIGUERA – VILANOVA DE L'AGUDA

HORES DE CAMÍ: 5 hores 12 minuts

DESNIVELL ACUMULAT

Pujada : 294 m.

Baixada: 386 m.

DISTÀNCIA: 24 quilòmetres 100 metres

El recorregut que fa aquesta XI Caminada no està marcat. Però en alguns trams del camí és pintat com a sender de petit recorregut (PR). De moment no té un número de codificació, és la Ruta dels Castells, de 52 quilòmetres de recorregut.

XI CAMINADA DE VILANOVA DE L'AGUDA

- Sortida: a 1/4 de 10 del matí de la bàscula del poble de Florejacs.
 - Un equip de l'organització anirà davant dels caminadors, i un altre al darrera. Es prega a tots els participants, que no superin l'equip inicial.
 - El mal temps no serà obstacle per a la celebració de la caminada, la qual, no obstant, podrà ser alterada per l'organització si alguna circumstància ho aconsella.
 - L'organització no es fa responsable dels accidents que puguin esdevenir en el transcurs de la caminada.
 - El dinar està previst a prop del poble de Ribelles. Cal portar-lo. Hi haurà servei de begudes i cafè.
 - A Vilanova de l'Aguda, a l'acabar la caminada, hi haurà coca, xocolata i mistela per a tothom.
-